

Liederen uit St.-Petersburg en Moskou

een selectie van de mooiste werken van het Genootschap voor Joodse Volksmuziek

Sovali, sopraan en Paul Prenen, piano

Programma

Moshe Milner (1886-1953)

Tsen kinderlieder foen Jitschak Lejb Perets (1922) voor zang en piano

Viglid (Wiegelied)

Ketsele, sjtil (Poesje, stil)

A gute nacht (Goede nacht)

Der fojgl (De vogel)

Der sjifer (De schipper)

Brejtele (Broodje)

Tants, tants, mejdele, tants (Dans, dans, meisje, dans)

Der jeger (De jager)

Bal-sjpil (Balspel)

Ojfn grinem bergele (Op het groene bergje)

Alexander Veprik (1899-1958)

Dansen, op.13 voor piano (1927-1928)

Kaddisj, op. 6 voor zang en piano (1925)

Twee Joodse Liederen, op. 8 voor zang en piano (1926)

Zajt gezunterheit (Wees gezegend)

Spatsiren zajnen mir gegangen (Wij gingen uit wandelen)

- pauze -

Mikhail Gnesin (1883-1957)

Joodse liederen, op. 37 (1926) voor zang en piano

Jad anuga haita la (Haar tedere hand)

Pesenska Mariamnyi (Lied van Mariamne)

Shir hashirim (Uit het Hooglied, hoofdstuk 8, vers 8-10)

Der sojne ba di tojern (De vijand staat voor de poorten)

Joseph Achron (1886-1943)

Stukken uit: **Kindersuite, op. 57** (1923)) voor piano

Twee liederen, op. 52 voor zang en piano (1922)

Jom, jom ani holech limonech (Iedere dag ga ik op weg naar jouw huis) (Fichmann)

Canzonetta (Avram ben Jizchak)

Alexander Krein (1883-1951)

Toneelmuziek bij Na Pokajannoi Tsepi (Boeteketen) (L. Perets) voor piano

Voloch (Bessarabisch stuk)

Svadebnii marsj (Bruiloftsmars)

Twee Joodse Liederen, op. 39 voor zang en piano (1928)

Viglid (Wiegelied) (I.Charik)

Mai (Mei) (A. Kuschnirov)

(wijzigingen voorbehouden)

Toelichting

In 1908 besloot een aantal Joodse componisten in St.-Petersburg tot oprichting van het *Genootschap voor Joodse Volksmuziek*. Het was bedoeld als "ontmoetingsplaats voor getalenteerde jonge Joodse componisten, geïnteresseerd in het schrijven van nieuwe Joodse klassieke muziek" (J. Achron). Hun streven was het bevorderen van Joodse muziek door volksmuziek te verzamelen, componisten te ondersteunen, composities en verhandelingen over Joodse muziek te drukken, muzikale evenementen te organiseren, een bibliotheek op te richten, een tijdschrift uit te geven en activiteiten in andere steden in Rusland te ontplooiën.

Wegbereiders waren de muziekcriticus, componist, en uitgever Joel Engel (1862-1927) en de componisten Ephraïm Skliar (1871-?) en Solomon Rosowsky (1878-1962). De belangrijkste componisten van het *Genootschap* waren Joseph Achron (1886-1943), Mikhail Gnesin (1883-1957), Alexander Krein (1883-1951), Moshe Milner (1886-1953), Lazare Saminsky (1882-1959) en Alexander Veprik (1899-1958).

De beweging ontstond mede onder invloed van de nationalistische tendenzen, die zich in die tijd manifesteerden en die in vrijwel alle Europese landen een hernieuwde belangstelling opwekten voor traditionele muziekstijlen, getuige het werk van Stravinsky, Bartók, Kodály, Debussy, Ravel, en De Falla. Ook elders in Europa waren er componisten, die – onafhankelijk van het Petersburgse genootschap - Joodse muziekwerken componeerden, zoals Ernest Bloch in Zwitserland en Darius Milhaud in Frankrijk. De bakermat voor het genootschap in St.-Petersburg was Rimsky-Korsakov's compositieklas aan het conservatorium, waar een aantal van de betrokken componisten studeerden en werden aangemoedigd om hun muzikale erfgoed te exploreren.

De leden van het Petersburgse *Genootschap voor Joodse Volksmuziek* hebben in betrekkelijk korte tijd een omvangrijk oeuvre geschapen, dat zowel bewerkingen van traditioneel materiaal als originele werken bevat, van kleine vormen als lied en kamermuziek tot grote vormen als symfonie, koorwerk en opera. Daarnaast hebben de activiteiten van het genootschap - samen met die van het *Joods Historisch en Etnografisch Genootschap* in St.-Petersburg - bijgedragen tot het ontstaan van een belangrijke etnografische verzameling van Joodse volksmuziek.

Het *Genootschap* heeft officieel tien jaar bestaan. Het moest de deuren sluiten door het verandrende politieke klimaat, maar de activiteiten gingen niet-officieel nog door tot 1922. De componisten zijn daarna hun eigen weg gegaan en verspreid in de wereld hebben zij hun werk voortgezet. Joel Engel is via Berlijn naar Palestina gegaan; Rosowsky, Saminsky en Achron hebben zich uiteindelijk in de Verenigde Staten gevestigd; Gnesin, Milner en Krein bleven in de Sovjet-Unie, waar de beweging nog een vervolg kreeg in de *Nieuw Joodse School*, met Moskou als centrum. Maar na 1930 was de Joodse cultuur in de Sovjet-Unie niet meer gewenst. De muziek van het *Genootschap* werd niet meer gespeeld en de herinnering eraan uitgewist.

Het creatieve werk van een historisch zo belangwekkende groep verdient erkenning. Toch zijn er maar weinigen die een notie hebben van het bestaan: enkele ingewijden en toegewijde musici, die trachten concerten te organiseren om dit werk te doen herleven. De Russische cellist Alexander Oratovski en de violist Grigory Sedukh zijn zulke musici.

Begin 2000 kwam ik met deze muziek in aanraking door toedoen van Masha Benya, een specialist op het gebied van Joods repertoire in New York. De liederen die zij mij liet zien, waren voor mij aanleiding om mij in deze componisten te verdiepen en hun werken te bestuderen.

De componisten

Mosje Milner (1886-1953) studeerde bij de cantoren Nissan Belser en Jakov Morgovsky, en piano bij Avram Dzumitrowsky in de Synagoge te Kiev. Hij continueerde zijn muziekstudie aan de conservatoria in Kiev en in St.-Petersburg, waar Anatoly Lyadov en Maximilien Steinberg zijn leraren waren (1907-15). Vanaf het eerste begin in 1908 was hij betrokken bij het *Genootschap voor Joodse Volksmuziek*, dat de uitgave verzorgde van zijn eerste composities. Enkele van zijn liederen zoals *In cheder* (1914) werden bekend in het buitenland. Concerten met zijn muziek werden georganiseerd in Leningrad en New York (1917, 1921, 1922 en 1938).

Milner's muziek is doordrongen van de geest van de Oost-Europese Joden en kenmerkt zich door Jiddisje spraakintonaties. Hij richtte zich vooral op vokale muziek, maar componeerde ook muziek voor ander genres: piano- en kamermuziek, een aantal orkestwerken, en toneelmuziek. Hij schreef libretto en muziek van de eerste Jiddisje opera *Die himlen brenen* (1923). Deze werd na de tweede uitvoering verboden door de Sovjet censuur. Twee volgende opera's *Anschel* en *Josephus Flavius* werden nooit uitgevoerd. Milner weigerde zich te conformeren aan de partijpolitiek met als gevolg dat hij buitengesloten werd van het muzikale leven en in een niemandsland terecht kwam.

Zehn kiinderlider fun I.L. Peretz (1922) zijn poëtische toonzettingen van de kindergedichten van de Pools-Joodse dichter Jitschak Lejb Perets. Ieder lied heeft een eigen sfeer met een specifiek Joodse, melancholieke ondertoon.

De Oekraïense pianist en componist **Alexander Veprik** (1899-1958) groeide op in Warschau en studeerde piano bij Wending aan het Conservatorium te Leipzig tot 1914. Bij het uitbreken van de Eerste Wereld Oorlog was de familie Veprik gedwongen terug te keren naar Rusland. Veprik zette zijn studie voort aan het Conservatorium in St.-Petersburg bij Dubasov (piano; 1914-17) en bij Alexander Zhitomirsky (compositie; 1917-20). Hij studeerde verder bij Myaskovsky aan het Moskous Conservatorium (1920-23).

In de jaren twintig zette Veprik zich in voor hervormingen op het gebied van het muziekonderwijs en sloot hij zich aan bij de groep *Rode Leraren*. Hij vervulde belangrijke posities in het Sovjet muziekleven en doceerde orkestratie aan het Moskous Conservatorium (1923-41), waar hij professor werd in 1930 en faculteitshoofd vanaf 1938. Hij nam in 1925 het initiatief om

Arnold Schönberg uit te nodigen leiding te geven aan de compositieklas van het Moskou Conservatorium (wat hij weigerde); Veprik reisde in 1927 naar Oostenrijk, Duitsland en Frankrijk om leermethoden van orkestratie te bestuderen en ontmoette er Schönberg, Hindemith, Ravel en Honegger. Hij was redactielid bij het Petersburgs tijdschrift *Melos* (1917-18) en bij *Muzikal'noje obrazovaniye* (Muzikale Opleiding) (1925-9); vanaf 1929 was hij lid van de Staats Academie voor Kunst Onderzoek. Bij de controverse met betrekking tot Sjostakovitsj' opera *Lady Macbeth* (1938) was hij zo moedig om Sjostakovitsj te verdedigen. In 1940 werd Veprik naar Kirgizie gestuurd, waar hij de Kirgizische muziek nieuw leven inblies. De jaren 1950-54 bracht hij door in een strafkamp in de Oeral.

De meeste van Veprik's werken zijn geschreven in een emotievolle, ornamentale stijl, die zijn hang naar Joodse muziek duidelijk toont. Hij schreef orkest-, koor-, kamermuziek- en pianowerken, liederen en een opera. In de *Dansen voor piano*, op. 13 verwerkt Veprik de Joodse motieven in een dissonante, soms bi-tonale harmonische textuur. *Kaddisj* is een vocalise met een elegisch karakter ((*Kaddisj* is het Joodse gebed voor de schepping en de doden).

Twee Joodse Liederen op. 8 zijn bewerkingen van traditionele Joodse volksliedjes, waarvan het eerste bekend is als *Der obsjit* (Het afscheid). Het volkse karakter van de liederen wordt totaal vervreemd door Vepriks moderne harmonieën, die de melodieën een bijna tragische kleur verlenen.

Mikhail Gnesin (1883-1957) was Rimsky-Korsakov's favoriete leerling aan het Petersburgs Conservatorium. Zijn andere leraren waren Glazunov en Lyadov. Hij maakte als componist een briljante start en zijn eerste, door het Symbolisme beïnvloede werken, werden uitgevoerd door vooraanstaande musici als Pablo Casals. Hij werkte bij Meyerhold's Studio in St.-Petersburg (1912-13), waar hij nieuwe ideeën ontwikkelde voor een declamatorische zangstijl. Na de Revolutie richtte hij een conservatorium op in zijn geboorteplaats Rostov aan de Don.

Gnesin vond als componist zijn draai pas goed in de Joodse muziek. Hij was betrokken bij de oprichting van het *Genootschap voor Joodse Volksmuziek* in 1908. Hij trachtte het wezen van de Joodse melodie te doorgronden en maakte studiereizen naar Palestina in 1914 en 1922. Hij componeerde vele werken geïnspireerd door de Joodse muziektradities: symfonische-, koor-, kamermuziek- en pianowerken, liederen en een opera-gedicht *Abrahams Jeugd*. Ondanks het feit dat de Sovjet autoriteiten zijn Joodse muziek niet konden waarderen en er een dreiging was van represailles, speelde Gnesin een belangrijke rol in het Russische muziekleven als muziektheoreticus en leraar. Hij doceerde aan de conservatoria in Leningrad, Moskou en de Gnesin Academie in Moskou, waar hij vele Sovjet componisten opleidde. Hij trotseerde de toorn van de autoriteiten door Sjostakovitsj en Prokofiev in het openbaar te verdedigen toen zij in 1948 werden beschuldigd van *formalisme*. Hij ontving de titel van *Geëerd Werker in de Kunsten van de RSFSR* (1927); een doctoraat in de Kunsten (1943), en de *Staatsprijs* (1946).

In *Joodse liederen voor zang en piano*, op.37 (1923-1926) "ontwikkelt Gnesin de tradities van Mussorgsky door realistische muzikale beelden op te roepen, die verwijzen naar scènes uit de oude en moderne geschiedenis van het Joodse volk. *Haar tedere hand* is een arrangement van een Arabische melodie, opgeschreven door Gnesin in Palestina in 1921. *Lied van Mariamne* (bij de tragedie van Hebbel *Herodes en Mariamne*) is een vocalise, waarvan de melodie gebaseerd is op de archaïsche intonaties van de oudste Joodse melodieën. *Uit het Hooglied* (hoofdstuk 8, vers 8-10 *Onze zuster is jong*) is een speels lied, dat elementen bevat uit de melodie van Joodse dansen. Het laatste lied *De vijand staat voor de poorten*, op tekst van Osher Schwarzman, geselt de aanstichters van pogroms. De melodie is gebaseerd op de verbinding van een synagogaal recitatief en een Joods lied" (A. Jusfin, programmatekst - Mikhail Gnesin Project).

De violist en componist **Joseph Achron** (1886-1943) was een leerling van Leopold Auer en Anatoly Lyadov aan het Petersburgs Conservatorium (1899-1904). Na zijn eindexamen studeerde hij verder orkestratie bij Maximilien Steinberg. Hij werd lid van het *Genootschap voor Joodse Volksmuziek* in 1911. Hij was hoofddocent viool- en kamermuziek aan de Muziek School van het Keizerlijk Russische Muziekgenootschap in Charkov (1913-16); hij diende in het Russische leger tot 1918, en was hoofddocent viool- en kamermuziek bij het Petrograd Kunstgenootschap (1921-22). De volgende twee jaren bracht hij door in het buitenland, voornamelijk in Berlijn. Hij emigreerde naar de Verenigde Staten in 1925, waar hij later bevriend werd met Arnold Schönberg.

Achron buitte in zijn muziek de contrapuntische mogelijkheden van de Joodse melodieën uit. Hij zocht voortdurend naar vernieuwing en experimenteerde met avantgardistische twintigste eeuwse compositietechnieken. Hij liet een groot, veelal op Joodse thema's gebaseerd oeuvre na. Behalve veel violmuziek, schreef hij orkest- koor-, kamermuziek-, pianowerken, liederen (sommige voor zijn vrouw Marie die zangeres was), en muziek voor het Joodse theater en film.

Achron's toonzetting van Fichmann's en Avram ben Jizchak' teksten in *Twee liederen*, op. 52 is tegelijkertijd verstild en extatisch, met een religieuze ondertoon. De *Kindersuite* voor piano "bestaat uit 20 *Miniatures-Primitives* gebaseerd op zogenaamde *Tropen* (oude synagogale

gezangen, gezongen bij het lezen van de *Thora* (Bijbel) in een vrije verwerking” (voorwoord Universal Edition).

De cellist en componist **Alexander Krein** (1883-1951) studeerde cello bij Glehn aan het Moskou Conservatorium en compositie bij Nikolayev en Yavorski. Hij vervulde belangrijke functies in het Sovjet muziekleven als Secretaris voor Moderne Muziek bij de Commissie voor Folklore (1918-21) en als redactielid van de Staats Uitgeverij (vanaf 1922). In deze hoedanigheid trachte hij de muziek van zijn Joodse collega's te beschermen zo lang hij kon. In 1934 ontving hij de titel *Geëerd Kunstenaar*.

Krein was sinds zijn jeugd vertrouwd met Joodse muziek. Zijn vader was een bekende klezmer-muzikant en volksdichter, die op Joodse bruiloften speelde, begeleid door zijn kinderen op cymbales. Vijf van de zeven kinderen werden musici. Krein schreef vele werken waarin hij de ornamentale synagogale gezangen en de Joodse volksmelodieën assimileerde in een muzikale taal die sterk beïnvloed was door Scriabin. Hij schreef werken voor alle categorieën: orkest, koor, kamermuziek, piano, lied, en toneelmuziek. Om de autoriteiten te behagen moest hij zich ook bezighouden met niet Joodse onderwerpen. Geen van zijn Joodse werken zijn in het Sovjet Encyclopedisch Woordenboek van Muziek vermeld.

Krein's meeslepende Joodse melodieën en kleurrijke harmonieën klinken in het Bessarabisch pianostuk *Voloch* en de *Bruiloftsmars* voor L. Perets' toneelstuk *Na Pokajanno Tsepi* (Boeteketen).

De *Twee Joodse Liederen*, op.39 hebben een Jiddisj volks karakter. In *Vigliid* op tekst van Izzy Charik vertelt de moeder haar kind over het harde leven dat hem als Jood te wachten staat. *Mai* op tekst van A. Kushinirov is een vroeg communistisch lied, waarin de ik-figuur zijn optimisme uit over het leven de nieuwe staat.

Sofie van Lier

Literatuurlijst

- Braun, Joachim, *Jews in Soviet Music*, in: Miller, Jack, ed., *Jews in Soviet Culture*, New Brunswick, London, Transaction Books, 1984
- Braun, Joachim, ed., *Verfemte Musik, Komponisten in den Diktaturen unseres Jahrhunderts*, Frankfurt am Main, Peter Lang GmbH, 1995
- CD text, *Treasure of Jewish Culture in Ukraine*, Kiev, Vernadsky National Library Ukraine, 1997
- Ewen, David, *Hebrew Music*, New York, Bloch Publishing Company, 1931
- Gojowy, Detlef, *Neue sovjetische Musik der 20er Jahre*, Regensburg, Laaber-Verlag, 1980
- Gradenwitz, Peter, *The Music of Israel*, New York, Norton Publishing Co., 1949
- Grove's New Dictionary of Music and Musicians
- Heskes, Irene, *Passport to Jewish Music*, Westport, CT, Greenwood Press
- Jusfin, Avram, *Programmatekst Mikhail Gnesin Project*, 2002
- Kisselhoff, S., *Das jüdische Volkslied*, Berlin, Jüdischer Verlag, 1913
- Lemaire, Frans C., *La musique du XXe siècle en Russie et dans les anciennes Républiques soviétiques*, Editions Fayard, 1994
- Moddell, Philip, *Joseph Achron*, Tel Aviv, Israeli Music Publications United, 1966
- Moisenco, Rena, *Twenty Soviet Composers*, London, Workers' Music Association, 1942
- Petit, Raymond, *Lazare Saminsky et la Musique Hébraïque*, Revue Musicale, Paris (1929) Année 10, pp. 222-26
- Sabaneyeff, Leonid, *Modern Russian Composers*, New York, International Publishers, Inc., 1927 (Da Capo Press, 1975)
- Sabaneyeff, Leonid, *Die nationale jüdische Schule in der Musik*, Wien, Universal Edition, 1927
- Sitsky, Larry, *Music of the Repressed Russian Avant-Garde, 1900-1929*, Westport CT, Greenwood Press, 1994
- Vodarsky-Shiraeff, Alexandria, *Russian Composers and Musicians - A Biographical Dictionary*, Da Capo Press, New York, 1940
- Weisser, Albert, *The Modern Renaissance of Jewish Music*, New York, Bloch Publishing Co. Inc., 1954

